

KEUZE OF KEURSLIJF?

Gebruik van tijdvakken afhankelijk van collectie

Hoe speel je in op de behoeften van docenten, hoe laat je educatieve programma's daarbij aansluiten en in hoeverre is dat van belang?

Deze kwesties zijn de dagelijkse praktijk van een educatief museummedewerker en het beantwoorden van deze vragen is niet altijd even gemakkelijk. Vanuit het voortgezet onderwijs kreeg het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) de afgelopen jaren regelmatig de vraag: 'Doen jullie ook iets met tijdvakken?' Het antwoord hierop is 'ja', al is de uitwerking per tijdvak afhankelijk van mogelijkheden die de museumcollectie biedt.

Marieke Peters is educatief medewerker bij het Rijksmuseum van Oudheden.

Het RMO wil graag een rol spelen bij het concretiseren van de eerste vier tijdvakken. Doordat de tijdvakken breed zijn geformuleerd en de kenmerkende aspecten bewust heel algemeen zijn gehouden, is dit soms een lastige opgave. In het museum zijn de historische perioden namelijk op basis van wetenschappelijke achtergronden ingedeeld, dat maakt dat de tijdvakken en kenmerkende aspecten daar niet altijd mee stroken.

Toch denken we bij het RMO juist in kansen en aanknopingspunten. Want archeologische vondsten raken niet alleen aan de grote verhalen van de geschiedenis, ze leren ons ook over alledaagse zaken. Om dit te illustreren worden tijdvakken 2 en 3 besproken aan de hand van een museumvowerp, dat ons iets kan vertellen over de periode waaruit deze afkomstig is. En die achtergrond kan in sommige gevallen, wanneer het ter vergelijking naast de leerstof in de lesmethodes wordt gelegd, heel verrassend en verrijkend zijn.

Keizer Trajanus. Collectie Rijksmuseum van Oudheden.

Experts van het Rijksmuseum van Oudheden schrijven in het schooljaar 2015-2016 in *Kleio* over de collectie in relatie tot het onderwijs. Het museum is op dit moment gesloten vanwege een grote renovatie. Op www.rmo.nl leest u waar delen van de collectie te zien zijn en welke activiteiten er plaatsvinden. In december 2015 is de heropening.

DE TIJD VAN GRIEKEN EN ROMEINEN

Een museumvoorwerp dat uitstekend bij tijdvak 2 kan worden behandeld, is het beeld van keizer Trajanus (ca. 100-110 n.Chr., Tunesië). Het bijna tweeënhalve meter hoge, marmeren beeld is gevonden in de regio van Tunis, op de plek waar vroeger het Romeinse havenstadje Utica lag.

Wanneer leerlingen het standbeeld goed bestuderen, ontdekken ze dat er veel informatie uit het object te halen valt. Het marmeren beeld toont de Romeinse keizer als veldheer in zijn borstpantser met daarover een veldheersmantel. De decoraties op het borstpantser zijn in reliëf uitgevoerd en hebben een propagandistische betekenis. Er zijn griffioenen en geveugelde leeuwen met adelaarskoppen op afgebeeld – deze staan symbool voor kracht en macht. Ook het hoofd van Medusa en de bliksemschicht van Jupiter zijn daar symbolen van. Op de flappen onder het harnas zijn figuren uit het mythologische stichtingsverhaal van Rome te zien, zoals de oorlogsgod Mars en zijn zonen Romulus en Remus met de wolvin. Trajanus draagt sandalen waarboven wolfskoppen zijn aangebracht. Aan de linkerkant van Trajanus is een deel van een boomstam zichtbaar, dit is de stam van een palmboom die symbool staat voor overwinning.¹ De symboliek en het geïdealiseerde uiterlijk van het beeld zijn typisch Romeins en daarom prima te gebruiken ter illustratie van het kenmerkend aspect 'de klassieke vormtaal van de Grieks-Romeinse cultuur'.

Vervolgens kan een link worden gelegd naar de keizerlijke rol van Trajanus. Dat maakt de behandeling mogelijk van het kenmerkende aspect 'de groei van het Romeinse imperium waardoor de Grieks-Romeinse cultuur zich in Europa verspreidde'.

Trajanus was samen met zijn opvolger Hadrianus een van de succesvolste Romeinse keizers. Onder de heerschappij van Trajanus groeide de omvang van het Romeinse Rijk tot maximale proporties en Hadrianus consolideerde de grenzen van het imperium. Dit soort standbeelden werden gemaakt om de keizer te eren en ze werden door het hele rijk in vrijwel iedere Romeinse stad opgesteld. Door deze kennis te verbinden aan de vindplaats van het standbeeld, krijgen leerlingen besef van de omvang van het Romeinse Rijk en de verspreiding van de Romeinse cultuur.

GOUDEN MIDDELEEUWEN

Wanneer we het derde tijdvak op dezelfde manier willen benaderen, lopen we tegen het knelpunt van stereotype benaming aan. Deze suggereert dat er in Nederland tijdens de vroege middeleeuwen

(400-700 n.Chr.) al ridders leefden en kloosters waren, wat historisch niet geheel correct is. Omdat de kenmerkende aspecten van dit tijdvak veel abstracter zijn en weinig zeggen over materiële elementen in de samenleving, zijn ze lastig te koppelen aan de museumcollectie. Daarnaast zijn ze vooral gericht op ontwikkelingen in de rest van Europa, terwijl de 'collectie middeleeuwen' in het RMO uit Nederland komt.

Het tijdvak gaat over een periode die in lesmethodes vaak wordt bestempeld als de 'donkere eeuwen': de tijd na de Romeinse overheersing, gekenmerkt door onrust en achteruitgang. Archeologische vondsten en nieuwe wetenschappelijke inzichten ontkrachten echter dit beeld over de vroege middeleeuwen. Wat blijkt: we kunnen eerder spreken van 'gouden eeuwen'. Vondsten betreffen grafvelden vol met persoonlijke bezittingen, goud- en muntschatten en materialen waaruit naar voren komt dat er werd gehandeld met verre oorden. En uit onderzoek blijkt dat men gezonder was dan in perioden ervoor en erna, een teken van continuïteit. Hier biedt de museumcollectie juist de mogelijkheid een ander verhaal te vertellen.

Een voorbeeld is de gesp van Rijsburg. Door de gesp te bekijken en de casus erbij te bespreken, worden leerlingen zich ervan bewust dat archeologische vondsten en hun context, vooral bij gebrek aan geschreven bronnen, nieuwe inzichten kunnen verschaffen. Leerlingen leren kritisch te kijken naar het in hun lesmethode gepresenteerde beeld van de vroege middeleeuwen en kunnen dat, waar nodig, nuanceren.

'LEERLINGEN LEREN KRITISCH TE KIJKEN NAAR HET IN HUN LESMETHODE GEPRÉSENTEERDE BEELD VAN DE VROEGE MIDDELEEUWEN EN KUNNEN DAT, WAAR NODIG, NUANCEREN'

De vroege middeleeuwen kenden verschillende kledingstijlen. Kenmerkend zijn de accessoires, zoals kledingspelden, gekleurde kralensnoeren en leren riemen. Aan de riem, vaak met versierde gesp, werden diverse spullen gehangen, zoals sleutels, een beurs, een schaar of mes en soms amuletten.² In 1913 werd in Rijsburg een aantal rijkversierde voorwerpen gevonden. Het bleek om een Merovingisch grafveld te gaan, dat meerdere eeuwen in gebruik was geweest. Een van de vondsten was een indrukwekkende vergulde gesp, die samen met onder andere een Byzantijns muntgewicht aan de overledene waren meegegeven. ►

¹ 100 Topstukken van het Rijksmuseum van Oudheden, Rijksmuseum van Oudheden, 2009, p. 158.
² Ibidem, 41-49.

Gesp van Rijnsburg.
Collectie Rijksmuseum van Oudheden.
Foto: Erik de Goe-
deren.

Wat kan dit object ons vertellen over de omstandigheden in Nederland? De gesp (630-640 n.Chr.) werd hoogstwaarschijnlijk door een man gedragen. Het is de sluiting van een leren riem, bestaande uit een beugel, een doorn met daarop het doornschild en een grote rechthoekige gespplaat. Het doornschild heeft de vorm van een afgeplatte driehoek, met in het binnenveld ineengevlochten filigraanbandjes. Daaromheen is een brede rand van emailcloisonné, bestaande uit rood granaat (almandijn) en blauw glas in gouden segmentjes. De gespplaat bestaat uit een dun gouden plaatje met daarop ingewikkelde vlechtpatronen van filigraandrazen. Het patroon wordt gevormd door twee slangen die op symmetrische wijze in elkaar zijn gevlochten, met daarin nog wat extra dunnere lijnen om de hele rechthoek te kunnen vullen.³ In het Engelse Kent is een aantal vergelijkbare

gespen gevonden. De enige afwijking is dat de Engelse exemplaren een driehoekige gespplaat hebben. De belangrijkste overeenkomst is het patroon van twee in elkaar gevlochten slangen. Dit bewijst dat de gesp niet in Nederland is gemaakt, maar per schip over het Kanaal naar Rijnsburg is vervoerd.⁴ Van het type 'Byzantijns' muntgewichtje dat ook in het graf lag, zijn tot nu toe zo'n tien vondsten uit Nederland bekend, waaronder een recente vondst in het nabijgelegen Oegstgeest. Uit een ander graf in Rijnsburg is een speld met almandijn-inlegwerk bewaard en uit Katwijk het uiteinde van een luxueuze drinkhoorn. Dat maakt de Zuid-Hollandse regio tussen Leiden en Katwijk, naast het Friese Wijnaldum, de enige in Nederland waar voorwerpen uit de vroege middeleeuwen van koninklijke status gevonden zijn.⁵

- ³ Ibidem, 153-154.
- ⁴ Ibidem, 155-156.
- ⁵ Ibidem, 154-155.

TIJDVAKKENCOLLEGES

Vanaf december 2015 biedt het RMO, naast rondleidingen, ook tijdvakkencolleges met een museumdocent in de klas en tijdvakkenpagina's op de website. Daar wordt per tijdvak door de inhoudelijk en wetenschappelijk verantwoordelijke museummedewerker een reflectie op de leerstof gegeven. Daarnaast wordt het tijdvak geïllustreerd aan de hand van kenmerkende archeologische vondsten.

VERDER LEZEN

- Kaap, A. van der. *Vakdossier Geschiedenis; stand van zaken in de tweede fase*, SLO, 2010.
- Boxtel, C. van & Jannet van Drie, 'Historical reasoning in the classroom: What does it look like and how can we enhance it?' in *Teaching History*, The Historical Association, maart 2013, p. 44-52.
- www.rmo.nl

KEUZE OF KEURSLIJF

Het is duidelijk dat binnen het RMO de tijdvakken en de kenmerkende aspecten regelmatig onderwerp van discussie zijn. De educatieve medewerker worstelt met de vraag: volgen we de tijdvakken en stemmen we ons educatief materiaal daarop af? Of houden we vast aan de wetenschappelijke benadering en uitgangspunten van de museumcollectie? Hierin een balans vinden, lijkt de beste optie. Het is immers onze missie de collectie toegankelijk te maken en de kennis van het publiek te verbreden en verdiepen. Het resulteert in een aanpak waarbij we daar waar mogelijk direct aansluiten bij de tijdvakken, maar ook niet schromen nieuwe (wetenschappelijke) inzichten te behandelen en te presenteren. Zoals Commissie-De Rooy aangeeft, zijn de tijdvakken een kapstok, kennis wordt eraan opgehangen en er dient nuancering in aangebracht te worden. ■